

Unieke tentoonstelling over de Azteken in Leiden

Het is 500 jaar geleden dat Spaanse kolonisten het Azteekse Rijk ten val brachten. Hiermee werden we feitelijk landgenoten; Nederland en de Azteken dienden vanaf dan dezelfde Spaanse koning. Museum Volkenkunde Leiden pakt groots uit met 'Azteken'; de eerste expositie ooit op Nederlandse bodem over de Azteken.

Bron Nationaal Museum van Wereldculturen, foto Mike Bink

Op de tentoonstelling is een audiovisuele show met zogenaamde videomapping techniek te zien die geprojecteerd wordt op een 3D-print op ware grootte van de Azteekse Zonnesteen.

De expositie begint met een enorme 3-D print van de Azteekse Zonnesteen. Met videomapping, geluids- en lichteffecten wordt uitgelegd hoe de Azteken denken over het ontstaan van de mens en hun relatie tot de goden. Vanaf daar neemt de expositie je mee langs 175 topstukken, waarvan een aantal nog niet eerder buiten Mexico getoond is. Sommige topstukken zijn voor het eerst publiek te zien. De expositie toont hoe het dagelijks leven van de Az-

De Azteken-tentoonstelling
Tot 22 februari 2022
Museum Volkenkunde Leiden

teken eruitzag en hoe verfijnd hun cultuur eigenlijk was. Zoveel anders wilden de Spanjaarden doen geloven. Zij maakten van de Azteken graag een bloeddorstig volk, om zo hun eigen wreedheden te rechtvaardigen. Van de Azteekse cultuur is veel vernietigd tijdens de Spaanse overheersing. Opgravingen in Mexico Stad leggen nog

dagelijks nieuwe informatie bloot. De nieuwste archeologische inzichten en verhalen van nazaten van de Azteken maken het mogelijk mythes te ontrafelen en het leven van de oude Azteken te verbeelden. De conservator van de expositie dr. Martin Berger heeft in de begeleidende Engelse- en Duitstalige catalogus een bijdrage geschreven over het ontstaan van het Azteekse rijk. Wij zijn zeer vereerd dat we dit artikel in ons blad mogen plaatsen.

De Azteken

In 1519 valt de Spanjaard Hernán Cortés met zijn troepen het Azteekse rijk binnen. In 1521 loopt deze invasie uit op de ondergang van het grootste inheemse rijk in Midden-Amerika.

Vijfhonderd jaar na deze gebeurtenissen presenteert Museum Volkenkunde de eerste tentoonstelling over de Azteken ooit in Nederland. Deze tentoonstelling is tot stand gekomen in samenwerking met het Linden-Museum in Stuttgart, Duitsland, en het Instituto Nacional de Antropología in Mexico. De tentoonstelling brengt meer dan 150 kunstvoorwerpen uit museumcollecties uit Europa en Mexico samen. Deze probeert het verhaal van de Azteken vanuit hun perspectief te vertellen, om te beginnen vanuit de buitenranden van het rijk en dan naar het hart van het grote rijk.

Verbond van drie stadstaten

Het Azteekse rijk werd geregeerd door een verbond van drie stadstaten: Tenochtitlan, Tlatelolco en Tlacopan. Het was een multi-etnisch rijk dat veel verschillende culturen, talen en volkeren omvatte. Elk volk betoonde eer aan hun eigen heerser. De naam 'Aztec' is bedacht door

Gouden oorsieraad van de godin Coyolxauhqui, eind 15e eeuw, 8,25 x 4,16 x 0,2 cm.

Collectie Museo del Templo Mayor, Mexico-Stad

* Dr. Martin E. Berger is conservator van de Aztekententoonstelling en Universitair Docent Museums, Collections, and Society van de Universiteit Leiden.

Europese academici. De inwoners van Tenochtitlan, de hoofdstad, noemden zichzelf Mexica. Ze spraken de Nahuatl-taal.

Hoewel de Europeanen veel moeite deden om de plaatselijke culturen te vernietigen, zorgde het inheemse verzet ervoor dat veel aspecten van deze grote beschaving tot op de dag van vandaag voortbestaan. Inheemse talen, de manier van voedselbereiding en rituelen zijn door de eeuwen heen bewaard gebleven en maken deel uit van de cultuur van talloze mensen over de hele wereld.

De oorsprong van de Mexica

De hoofdstad Tenochtitlan is het kloppend hart van het Azteekse rijk. Dit toevluchtsoord voor de Mexica, gesticht op een moerassig eiland in de wateren van het Texcoco-meer, groeit in de 16e eeuw uit tot een van de grootste steden ter wereld. Het verhaal van de stichting van deze prachtige stad is een klassiek verhaal van een

De situering van de stadstaten Tenochtitlan, Tlatelolco en Tlacopan in het Azteekse rijk rond 1550. In paars het contour van het huidige Mexicostad.

Kaart André Smit

Vogelkopmasker, ca. 1500, hout, turquoise, parelmoer, schelp, hars, 13,5 x 29 x 15,5 cm.
Collectie Schloss Friedenstein, Gotha

Wierook brander van de godin Chalchiuhtlicue, 1450-1520, aardewerk en pigment, 55,2 x 64,3 x 49,4 cm. Collectie Museo Nacional de Antropología, Mexico

Huitzilopochtli, zoals afgebeeld in the Codex Telleriano-Remensis. Bron Wikipedia

De stichting van de stad Tenochtitlan opgetekend in traditioneel Azteekse pictogrammen illustratie uit de Codex Mendoza. Bron Wikipedia

exodus met de Mexica als het uitverkoren volk. Met vallen en opstaan vinden de Mexica een beloofd land, waarin ze hun bestemming als heersers van een rijk gaan vervullen. Dit verhaal is in het verleden ongetwijfeld vele malen herschreven door Mexica heersers om in de politieke en religieuze behoeften van het moment te voorzien - maar alle versies hebben tot doel om de Mexica te bevestigen in hun rol als uitverkoren volk. De Azteekse migratie begint in hun voorouderlijk huis in Aztlan. Hoewel de meningen verschillen over deze plaats, en of het een mythische plek was of niet, is duidelijk dat het ten noorden van Tenochtitlan ligt. Volgens de Spaanse kroniekschrijver Durán probeert de Azteekse keizer Moctezuma-I al in de vijftiende eeuw het voorouderlijk thuisland daar te situeren.

Verschillende steden

In het jaar 1 Flint (1168 n.Chr.) vertrekken de Mexica, in navolging van eerdere migranten, vanuit Aztlan. Vier priesters dragen de bundels op hun rug met daarin hun beschermgod Huitzilopochtli. Tijdens hun omzwervingen leidt Huitzilopochtli ('Blauwe Kolibri ter linkerzijde') de Mexica door zijn voorspellingen met deze hogepriesters te delen.

De Azteekse migratie brengt hen naar en door talloze plaatsen, waar ze zich vestigen door een tempel voor hun beschermgod te bouwen en er maïs, bonen en ander voedsel te planten. Ze blijven meerde-

Gouden hanger ingelegd met turquoise, ca. 1450, 7 x 4,5 x 0,5 cm.

Collectie Museum aan de Stroom, Antwerpen

re jaren en soms tientallen jaren in deze plaatsen, totdat ze door lokale gebeurtenissen of door hun god Huitzilopochtli ertoe worden aangezet de zoektocht naar hun bestemming voort te zetten. Sommige plaatsen die ze bezoeken, komen voor in de ontstaansmythe.

Malinalco

De eerste daarvan is Chicomoztoc ('Zeven Grotten') (red.: een mythische plaats waarvan de ligging niet bekend is). Chicomoztoc was na Aztlan de tweede plaats van herkomst voor de Mexica. Hier splitsen de Mexica zich af van de andere volkeren die met of voor hen Aztlan hadden verlaten.

Na het verlaten van Chicomoztoc vestigen de Mexica zich in Malinalco. Hier zorgt Malinalxochitl, een zus van hun god Huitzilopochtli, voor veel problemen voor de rondtrekkende Mexica. De Azteekse priesters raadplegen hun beschermgod, die zijn volgelingen beveelt om 's nachts in het geheim Malinalxochitl te verlaten. Als Malinalxochitl

en haar volgelingen wakker worden, komen zij erachter dat ze verlaten zijn. Daarna stichten ze de stad Malinalco. Ondertussen probeert Copil, de zoon van Malinalxochitl, de schande van zijn moeder te wreken. Later speelt Copil een belangrijke rol bij de stichting van Tenochtitlan.

Coatepec

Vanuit Malinalco gaan de Mexica naar Coatepec ('Slangen-berg') (red.: een mythische plaats waarvan de ligging niet bekend is). Coatlicue, de aardgodin, woont daar in de buurt. Op een dag, als Coatlicue een tempel aan het vegen is, landt een bal van veren op haar buik, waardoor ze op wonderbaarlijke wijze zwanger wordt. Dit maakt haar dochter Coyolxauhqui woedend, die haar broers, de Centzon Huitznahua te hulp roept om haar te helpen bij het doden van Coatlicue. Coatlicue vlucht naar Coatepec in de hoop zichzelf te redden. Als de belagers de top van de berg bereiken, wordt Huitzilopochtli geboren in zijn krijgerskostuum en doodt hij de aanvallers. Hij hakt zijn zus Coyolxauhqui in stukken en gooit haar van de berg. De Mexica beelden deze episode van hun oorsprongsverhaal uit in de Templo Mayor in Tenochtitlan. Aan de voet van de hoofdtempel, die werd omringd door slangen om de mythische plaats Coatepec aan te roepen, ligt het uiteengereten lichaam van Coyolxauhqui, weergegeven in een monoliet.

Macuilxochitl, god
van zang,
dans en spel

1450-1520, vulkanische steen,
74,5 x 26 x 31 cm.

Collectie Reiss-Engelhorn-Museen,
Mannheim

Chapultepec

Vanuit Coatepec reizen de Mexica door naar Chapultepec ('De Heuvel van de Krekel'). Hier zet Copil, de zoon van Huitzilopochtli's zus Malinalxochitl, de lokale heren op tegen de pas aangekomen migranten. De lokale bevolking valt de Mexica aan, maar zij worden al snel verslagen. De priesters van Huitzilopochtli slagen erin Copil te doden en werpen op aanwijzing van hun god zijn hart in het riet aan de oevers van het Texcoco-meer.

Na het treffen in Chapultepec vestigen de Mexica zich in Tizaapan, een door slangen geteisterd moerasgebied in het meer. Hier worden ze uiteindelijk verdreven en worden ze gedwongen door de moerassen langs de randen van het meer te dwalen. Hun god zegt hen dat ze niet moeten wanhopen, omdat ze eindelijk dicht bij hun bestemming zijn gekomen. Huitzilopochtli zegt tegen de priesters dat ze een plek moeten zoeken waar een adelaar op een doornige schijfcactus (*Opuntia spec.*) zit. Deze cactus is ontsproten uit het hart van Copil, dat enige tijd eerder in het moeras was gegooid. Eindelijk, in het jaar 2 Huis (1325 n.Chr.), vinden de Mexica het visioen waarnaar ze op zoek zijn - een adelaar die op een cactus zit op een eiland in het meer. Hier bouwen ze hun eerste tempel en leggen ze de basis voor wat Tenochtitlan zou worden, de uitgestrekte hoofdstad van het grootste rijk van Mexico.

Teotihuacan beeld met Azteekse inscripties, 250-750, serpentijn, 34,5 x 14,5 x 6 cm.

Collectie MARKK Museum am Rothenbaum, Hamburg

Hoe we weten wat we weten

Onze kennis van de Azteekse geschiedenis, cultuur en dagelijks leven komt uit meerdere bronnen: inheemse afbeeldingen, vaak codices genoemd; koloniale Europese verslagen, meestal kronieken genoemd; archeologische wetenschap en hedendaagse inheemse cultuur in het Mexico.

Het onderzoek naar de Azteken onderscheidt zich van dat van vele andere oude beschavingen buiten Meso-Amerika doordat de huidige inheemse cultuur in het onderzoek meegenomen kan worden. Ondanks eeuwen van culturele aanpassing en discriminatie gedijen inheemse culturen en talen nog steeds goed in Mexico. De culturele continuïteit van voor en van na de Spaanse Verovering tot de moderne culturen is niet alleen een bewijs van de veerkracht van inheemse volkeren, maar ook een belangrijke sleutel tot het begrijpen van het oude Azteekse leven.

Voorbeelden van deze continuïteit zijn

te zien in vele aspecten van de hedendaagse inheemse cultuur, waaronder het dagelijks leven, de kookkunst, religie, rituelen en kleding. Van nature is er geen directe vergelijking mogelijk tussen de huidige inheemse culturen en die van de Azteekse tijd. Vijf eeuwen globalisering, kerstening en culturele assimilatie hebben onmiskenbaar invloed gehad op de manier waarop mensen hun leven leiden. Niettemin verbinden veel centrale principes van de Meso-Amerikaanse manier van leven de hedendaagse inheemse cultuur met die van de Mexica en hun voorgangers: het belang van bergen als heilige ruimten, de centrale plaats van maïs voor levensonderhoud en voor ritueel, de vele inheemse talen die nog steeds in Mexico worden gesproken, en de patronen in weefsels en kleding zijn slechts enkele van deze schakels tussen verleden en heden.

Documentatie

De kennis en tradities van hedendaagse inheemse volkeren vormen een aanvulling op andere manieren om de Mexica te leren kennen, die allemaal worden gebruikt door academici die proberen het Azteekse rijk beter te begrijpen. Aan de basis van vele studies over het leven van de Mexica staan de Europese verslagen van de inheemse religie en cultuur die in de zestiende eeuw door geestelijken en veroveraars werden samengesteld. Broeders zoals Bernardino de Sahagún, Diego Durán en Toribio de Benavente Mo-

tolinia, en veroveraars zoals Hernán Cortés en Bernal Díaz del Castillo, evenals vele anderen, documenteerden het inheemse leven zoals ze het zagen kort na de verovering, of zoals het hen later werd beschreven door hun inheemse informanten.

In het verleden werden deze bronnen soms kritiekloos gezien als ooggetuigenverslagen van de inheemse cultuur. Tegenwoordig is men zich echter bewust van het feit dat veel van deze verslagen deel uitmaakten van een koloniale en missionaire onderneming, met als hoofddoel het beter begrijpen van de inheemse religie en cultuur, om ze uit te roeien en te vervangen door christelijke gebruiken.

Codices

Veel van de zestiende-eeuwse kronieken werden geschreven door Spaanse broeders. Ze waren altijd gebaseerd op de informatie die hun inheemse informanten hadden verstrekt. Evenzo werden de

Mictlantecuhtli, Heer van de Onderwereld, 1481-1486, aardewerk, 176 x 80 x 50 cm.

Collectie Museo del Templo Mayor, Mexico-Stad

tekeningen en illustraties bij deze teksten vaak gemaakt door inheemse ambachtslieden, die vaak werden opgeleid in de oude traditie. Zo ontstonden hybride documenten van Europese en inheemse artistieke codes. De vaardigheid van deze inheemse tekenaars blijkt niet alleen uit koloniale documenten, maar ook uit de

weinig prekoloniale codices die tot op de dag van vandaag bewaard zijn gebleven. Naast de talloze voorbeelden van Azteekse religieuze kunst die in musea over de hele wereld te vinden zijn, vormen deze codices ons meest directe inzicht in oude religieuze praktijken en vormen ze de weinige, kostbare primaire bronnen die we tot onze beschikking hebben. Samen helpen de codices, kronieken en de hedendaagse inheemse cultuur de archeologen om de structuren, objecten en artefacten die ze opgraven te begrijpen. Als gevolg hiervan is de archeologische studie van de Azteken per definitie een opwindend, multidisciplinair avontuur middels oude en nieuwe inheemse bronnen. Natuurlijk gebruiken we hierbij een rijke verscheidenheid aan bronnen die archeologische interpretatie verlevendigen en ons in staat stellen een beeld te schetsen van hoe het leven in het Azteekse rijk geweest kan zijn.

m.e.berger@arch.leidenuniv.nl

Aanbevolen leeslijst

- Benavente o Motolinía, Fray T.** (1971). *Memoriales o Libro de las Cosas de la Nueva España y de los Naturales de Ella.* (ed. by Edmundo O'Gorman) Mexico City: UNAM, IIH
- Bonfil Batalla, G.** (1987). *México Profundo. Una civilización negada.* Mexico City: Grijalbo
- De Rojas, J.L.** (2021). *Tenochtitlan – Capital of the Aztec Empire.* Gainesville: University Press of Florida
- Díaz del Castillo, B.** (1963). *The Conquest of New Spain.* Baltimore: Penguin
- Durán, Fray D.** (1994). *The History of the Indies of New Spain.* Norman: University of Oklahoma Press
- Jansen, M., Lladó-Buisán, V.M. & Snijders, L.** (eds.). (2018). *Mesoamerican manuscripts. New scientific approaches and interpretations.* Leiden: Brill
- López Austin, A. & López Luján, L.** (2001). *Mexico's Indigenous Past.* Norman: University of Oklahoma Press
- López Luján, L.** (2005). *The Offerings of the Templo Mayor of Tenochtitlan.* Albuquerque: University of New Mexico Press
- Matos Moctezuma, E. & Solís Olguín, F.** (2002). *Aztecs.* London: Royal Academy of Arts
- Miller, M. & Taube, K.** (1993). *The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya. An Illustrated Dictionary of Mesoamerican Religion.* London: Thames and Hudson
- Nichols, D.L. & Rodríguez-Alegria, E.** (eds.) (2017). *The Oxford Handbook of the Aztecs.* New York: Oxford University Press
- Pagden, A.** (ed.) (1986). *Hernán Cortés. Letters from Mexico [1519-1526].* New Haven: Yale University Press
- Sahagún, Fray B. de** (1569). *General History of the Things of New Spain (Florentine Codex).* Transl. and ed. by Arthur Anderson and Charles E. Dibble (1950-1982). Santa Fe: The School of American Research and the University of Utah

Jonge wolf, 1450-1520,
vulkanische steen,
39,8 x 21 x 23,3 cm.
Collectie Museo Nacional de
Antropología, Mexico

